

معاهدات دفاعی و تعاملات نظامی

تالیف:

دکتر نادر ساعد

قاسم علی دوستی

معاونت امور بین الملل، ارتباطات و مطالعات دفاعی

اداره کل مطالعات راهبردی

زمستان ۱۳۸۹

سرنیاسه	: ساعد، نادر، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: معاهدات دفاعی و تعاملات نظامی / تألیف نادر ساعد.
مشخصات نشر	: تهران: وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، دفتر مطالعات راهبردی، اداره کل مطالعات راهبردی: وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، معاونت امور بین‌الملل، ارتباطات و مطالعات دفاعی، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۶ ص.
شابک	: ۹۵۰۰۰ ریال : 978-964-04-5928-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۲۷-۲۵۵: همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: سلاح‌ها -- کنترل
موضوع	: خلع سلاح
موضوع	: امنیت بین‌المللی
موضوع	: سلاح‌های شیمیایی -- کنترل
موضوع	: سلاح‌های هسته‌ای -- کنترل
شناسه افروده	: ایران. وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح. دفتر مطالعات راهبردی. اداره کل مطالعات راهبردی
شناسه افروده	: ایران. وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح. معاونت امور بین‌الملل، ارتباطات و مطالعات دفاعی
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۹ ۳۶۲/س/۲۵۵۸۸ JZ
رده بندی دیویی	: ۳۳۷/۱۷۳
شناسه کتابخانه ملی	: ۲۳۲۱۹۷۳

معاهدات دفاعی و تعاملات نظامی

نام کتاب:

نویسنده: سر نادر ساعد و قاسم علیدوستی
ناشر: وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح معاونت امور بین الملل، ارتباطات و مطالعات دفاعی - اداره کل مطالعات راهبردی

صفحه آرایي: مجید کرکی

طرح جلد: شیرین قوینه

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۹

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

لیتوگرافی: دانش و تصویر

چاپ و صحافی: معرفت

قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال

شابک: ۷-۵۹۲۸-۰۴-۹۶۴-۹۷۸

آدرس: تهران - پل سید خندان - خیابان شهید کابلی - ساختمان ولی امر (عج)

- طبقه دهم - مرکز مطالعات راهبردی دیپلماسی دفاعی

تلفن: ۸۸۴۶۹۳۲۶ و ۸۸۴۶۸۸۲۷

«فهرست اجمالی»

۱۱		مقدمه
۲۵		فصل مقدماتی: طرح تحقیق
		فصل اول
۲۷		مفهوم شناسی و مبانی نظری
۲۸		- گفتار اول: مفهوم شناسی و مولفه های کنوانسیون های دفاعی
۵۰		- گفتار دوم: اسناد و مواضع کنوانسیون دفاعی یا موثر بر تعاملات نظامی
		فصل دوم:
۵۷		بررسی کنوانسیون های دفاعی مورد پژوهی معاهدات خلع سلاحی کشتار جمعی
۵۹		- گفتار اول: نظریه های تسلیحاتی
۶۴		- گفتار دوم: تأملی بر مبادی نظام خلع سلاح
۸۹		- گفتار سوم: معاهدات تنظیم تسلیحات قبل از دهه ۱۹۸۰
۱۲۱		- گفتار چهارم: معاهده منع جزئی آزمایش هسته ای (۱۹۶۳)
۱۳۸		- گفتار پنجم: معاهده عدم گسترش سلاح های هسته ای (۱۹۶۸)
۲۰۳		- گفتار ششم: کنوانسیون سلاح های بیولوژیک (۱۹۷۲)
۲۵۷		- گفتار هفتم: کنوانسیون پاریس و خلع سلاح شیمیایی (۱۹۹۳)
۲۷۳		- گفتار هشتم: نظام منع جامع آزمایش هسته ای (۱۹۹۶)

فصل سوم:

- ۲۸۵ در آمدی بر برخی رژیم های کنترل صادرات و مقابل خلع سلاح
- ۲۸۸ - گفتار اول: رژیم کنترل فناوری موشکی
- ۲۹۲ - گفتار دوم: ابتکار امنیت در برابر گسترش (پی. اس. آی)
- - گفتار سوم: شورای امنیت و دستور کار نظام عدم گسترش سلاحهای هسته ای: ارزیابی
- ۲۹۷ انتادی قطعنامه ۱۸۸۷ (۲۰۰۹)

فصل چهارم:

- ۳۱۵ دیپلماسی دفاعی و کاربری آن در حوزه خلع سلاح
- ۳۱۸ - گفتار اول: دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران و مقتضیات معاصر
- ۳۲۵ - گفتار دوم: چارچوب های دیپلماسی دفاعی در رهیافت حقوق دفاع ملی
- ۳۴۲ - گفتار سوم: اصول حقوقی دیپلماسی خلع سلاح

فصل پنجم:

- ۳۵۱ چارچوب های راهبرد ملی در دیپلماسی خلع سلاح: بررسی مقدماتی
- ۳۵۴ - گفتار اول: دیپلماسی خلع سلاحی و کارویژه و نهادهای دفاع
- ۳۶۰ - گفتار دوم: تدوین راهبرد دیپلماسی خلع سلاحی (منطقه ای - جهانی، دو - چند جانبه)
- ۳۷۰ نتیجه گیری

ضمایم

- ۴۴۵ منابع و مآخذ

بسم الله الرحمن الرحيم

سخن ناشر

تمامیت ارضی، از ارکان بنیادین مفهوم دولت-کشور است و صیانت از آن، از کار ویژه‌های اساسی پیروهای مسلح بوده و در همه دولتها، تحقق این هدف به مثابه اهداف عالی و راهبردی نظام سیاسی تلقی می‌گردد که در پرتو آن، امنیت عمومی و حیات پایدار جامعه و نظام حقوقی می‌گردد. در پرتو احترام به ارزش نهفته در این مفهوم است که اصل تمامیت ارضی به عنوان یکی از مولفه‌های حیاتی دفاع مشروع ملتها شناخته شده و از جمله در بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد تصریح و حق اتخاذ اقدامات بازدارنده و دفاعی در برابر عوامل تهدیدکننده آن، مورد تاکید قرار گرفته است. بر این اساس، دفاع مشروع در برابر هر گونه تهدید یا توسل به زور علیه تمامیت ارضی و استقلال سیاسی دولتها، حقی ذاتی و مسلم است.

دستیابی به این هدف آن هم در برابر تهاجم خارجی، که امروزه جلوه‌های نرم و هوشمند یافته است مستلزم کاربست قدرت نظامی بردارنده، و همچنین توان و قابلیت دفاعی واکنشی سخت و نرم است که هرگونه توسل به حمله توسط بازکارانه را منتفی نموده و امکان دفاع موثر در برابر حمله را ممکن سازد. بدین منظور، استفاده از قدرت سخت (در کنار قدرت نرم) از جمله سلاحهای متعارف و مشروع، ضروری است. برای دولتهای استقلال طلب که حیات و تعالی خود را بدون وابستگی به قدرتها و در دستیابی به پیشرفت و آزادی مشروع و الهی می‌بینند و به همین دلیل بیشتر در خطر حمله و تهدید قدرتهای خارجی و استکباری هستند، شرایط و استلزامات اعمال موثر و مقتدرانه این حق حساسیت بیشتری دارد. از همین روست که به ویژه در طول تاریخ قرن بیستم و پس از آن، جریان‌های فکری به منظور تعدیل و تقلیل قدرت بازدارنده

متعارف ملتهای رو به توسعه، نضج گرفته و حتی در زبان و مصوبات سازمان‌های بین‌المللی نیز جاری شده است. یکی از این مفاهیم و نهادها، خلع سلاح و کنترل تسلیحات است.

خلع سلاح از منظر نظامی، اساساً نهادی به منظور ایجاد و برجسته سازی شکاف در قدرت و قابلیت نظامی مدافع و مهاجم است. این ایده هرچند با ظاهری جذاب در ادبیات غرب تولید و به جهان صادر شده است و هرچند ممکن است دارای بنیادهای مقبول ذهنی باشد، اما عملاً اهرمی برای حفظ باشگاه قدرت نظامی و جلوگیری از شکاف انحصار در این قدرت بوده است. شاهد مدعا اینکه همواره بعد از آنکه تعدادی از قدرتهای نظامی جهان به دسته یا نوعی از سلاحهای پیشرفته دست یافته اند، با انعقاد معاهدات و خرید منابع از سایر کشورهای بین‌المللی تلاش کرده اند تا دیگر دولتها را از ورود به مراحل تولید و توسعه همین سلاحهای جدید و دارای ارزش بازدارنده یا واکنش موثر بازدارند و ارزش نظامی هفتم در سلاحهای مذکور را منحصرأ در اختیار خود و به منظور هژمونی و نفوذ بکار گیرند. این مساله نه تنها در مورد برخی سلاحهای متعارف بلکه در خصوص سلاحهای کشتار جمعی نیز کاملاً برجسته بوده و هست.

قدرتهای نظامی هنگامی که به سلاحهای شیمیایی و بیولوژیک دست یافتند و آن را در برخی صحنه‌ها به کار گرفتند، تلاش کردند تا دیگر دولتها را با همه تدابیر مقتضی، از دست یافتن به این قدرت مشابه بازدارند. ما هنگامی که ارزش نظامی این سلاح متناسب با زمان تضعیف شد، فرایند خلع سلاح را طراحی نمودند و البته با طفره رفتن از سازوکارهای بازرسی و راستی آزمائی بین‌المللی، تنها از این حربه علیه دیگر دولتها استفاده نمودند. اما در مورد سلاحهای هسته‌ای که سوز ارزش نظامی برای آن قائل هستند و تعداد دارندگان محدودی دارند، دریغ از اینکه کاملاً موثر برای خلع سلاح بردارند. قدرتهای بزرگ و جامعه بین‌المللی ناتوان - که اسیر اهداف سیاسی شورای امنیت است - در طول بیش از چهار دهه از انعقاد معاهده عدم گسترش سلاحهای هسته‌ای هنوز نتوانسته از گستره نهاد عدم گسترش (مواد ۲ و ۳) فراتر رفته و به منطوق و مدلول ماده ۶ این معاهده بپردازد.

بدین سان، ادبیات راهبردی مملو از مفاهیمی نظیر خلع سلاح، کنترل تسلیحات، عدم گسترش، عاری سازی مناطق از سلاح کشتار جمعی، تنظیم تسلیحات و نظایر آن است که هر یک، بُردی خاص و کارویژه‌ای معین دارند و البته برای دولتهای متکی به

سیاست عدم تجاوز و همچنین دفاع قاطع، هر یک از آنها دارای حساسیت و اهمیت راهبردی خواهند بود. جمهوری اسلامی ایران که نفی سلطه جوئی و سلطه پذیری و پیروی از آموزه‌های دینی در دفاع را سیاست خود قرار داده است و هرگز اقدامی تهاجمی را علیه هیچ دولتی بکار نبسته است، به همان میزان ملتزم به تضمین تمامیت ارضی از همه طرق و مجاری دفاع مشروع است و خلع سلاح را نه در قالب مفاهیم تعریف شده در ادبیات غرب، بلکه در پرتو آموزه‌های دینی که مبتنی بر کرامت انسانی و حکومت جهانی مستضعفین است، همواره مورد توجه و عمل قرار داده است. خلع سلاح و کنترل تسلیحات - آنگونه که در صحنه بین المللی بر پایه اندیشه‌های فلسفی غرب جایز شمرته است - دارای ظرفیت‌های دوگانه فرصت-تهدید است که مدیریت آن در برقراری درایت و فهم عینی پدیده‌های بین المللی در پرتو تفکر راهبردی ملی است و وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح همواره در این خصوص برنامه ریزی منسجم و خردمندانه مبتنی بر آینده پژوهی را در پرتو غایت امنیت و دفاع ملی اطمینان آور مدنظر داشته و در... مقاله‌ها، پنل‌ها و تحولات در ساختار و مفاهیم و همچنین قواعد نظام بین المللی خلع سلاح، از جمله محورهای مورد توجه این وزارت بوده که در دفتر مطالعات و امور دفاعی پیگیری شده است. آنچه در کتاب حاضر آمده است، بخشی از این مطالعات و پژوهش‌های راهبردی دفاعی است که به همت محققان ارجمند و توانا به انجام رسیده است.

در این کتاب، مفاهیم بنیادین مرتبط با فرایند خلع سلاح مورد پردازش شناختی قرار گرفته و سیر تحولات نهادین مرتبط با آن در قالب معاهدات بین المللی چندجانبه رو به جهانشمولی بیان گردیده است. تاکید نویسنده بر این است که در هر یک از این تحولات، ویژگی‌ها و دامنه تهدیدها و فرصت‌های آنها از نگاه ادلای تبیین و برجسته شود. در ادامه، وی به دیپلماسی دفاعی مرتبط با تنظیم تعاملات نظامی ایران و نهادها و ترتیبات خلع سلاحی پرداخته و به صورت ویژه به دیپلماسی خلع سلاح کشورمان اشاره نموده است. در خاتمه، ضمن چارچوب بندی طرز عمل ملی در قاعده مند نمودن راهبرد دیپلماسی خلع سلاحی، نقطه نظرانی علمی ارائه شده است. روشن است که نقطه نظرات ارائه شده در این کتاب، صرفاً نظرات نویسنده بوده و الزاماً قابل استناد به وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح نمی باشد. امید است که انتشار این قبیل مطالعات و دستاوردهای علمی، روند تولید علم و دانش در کشور را که به یمن نهضت نرم افزاری

اوج گرفته است، بیش از پیش به قله‌های رفیع جهانی رهنمون سازد. شایسته است از همت همه همکاران و نخبگان و اتاق‌های فکر دفاعی کشور به ویژه مدیر کل مطالعات راهبردی و محققین و همکاران اداره کل و رهنمودهای ناظر محترم این تحقیق، دکتر سید احمد میرزایی تقدیر و تشکر نموده، توفیق همه خردمندان و حامیان اندیشه‌های دفاع از ایران اسلامی را از خداوند متعال خواستارم.

معاون امور بین الملل، ارتباطات و مطالعات دفاعی
مهندس نصرالله کلانتری